

Doğu Asya'da Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşmenin Politik Ekonomisi - Ali K. Akkemik

Burcu Ermeýdan, Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü bermeýdan@gmail.com, ORC-ID: 0000-0002-5809-6717

Öz

Bu inceleme, Ali K. Akkemik tarafından kaleme alınan Doğu Asya'da Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşmenin Politik Ekonomisi başlıklı kitaba odaklanmaktadır. Kitap, Kore, Tayvan, Çin ve Güneydoğu Asya ülkeleri gibi Yeni Sanayileşen Ekonomilerin (YSE) II. Dünya Savaşı sonrası dönemden günümüze dek uyguladıkları kalkınma ve sanayileşme stratejilerini merkeze almaktadır. Her ülkenin kalkınma deneyimini tarihsel bir perspektiften ayrı ayrı inceleyen kitap, hem bölgesel odakta "Doğu Asya Mucizesi" kavramını tartışmaya açmakta hem de ülkeler temelinde bireysel farklılıkları gözler önüne sermektedir. Özellikle Türkçe literatüre önemli bir katkı olarak tanımlanabilecek kitap, Doğu Asya'nın ekonomik yükselişini merak eden okuyucular için temel bir başvuru kaynağıdır.

JEL Kodları: O1, O2

Doğu Asya'da Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşmenin Politik Ekonomisi (The Political Economy of Industrialization and Economic Development in East Asia) - Ali K. Akkemik

Abstract:

This book review focuses on the work "The Political Economy of Economic Development and Industrialization in East Asia" by Ali K. Akkemik. The book centers on the development and industrialization strategies implemented by the Newly Industrializing Economies (NIEs), such as Korea, Taiwan, China, and Southeast Asian countries, from the post-World War II period to the present. The book examines industrialization processes and policies in East Asian countries from a heterodox economics perspective, blending conceptual and theoretical discussions in development economics with the experiences of the regional countries. Analyzing each country's development experience individually through a historical perspective, the book both opens the "East Asian Miracle" concept to discussion within a regional framework and reveals differences among the countries. Notably, the book is a significant contribution to Turkish literature and a fundamental resource for readers interested in the economic rise of East Asia.

JEL Codes: O1, O2

1. Giriş

Dünya ekonomisi ve siyaseti için önemi giderek artan Doğu Asya bölgesine yönelik merak her geçen gün artmaktadır. Bu merak, ekonomik alanda bölge ülkelerinin kalkınma politikalarını nasıl gerçekleştirdiği, sanayileşme politikalarını nasıl başardıkları ve bu politikaların nereye gideceğine dair soruları da beraberinde getirmektedir. Konunun önemli uzmanlarından Prof. Dr. Ali K. Akkemik tarafından kaleme alınan “Doğu Asya'da Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşmenin Politik Ekonomisi” başlıklı kitap, bu sorulara cevap vererek alandaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Önsözde belirtildiği üzere, kitap yazarın Yamaguchi ve Fukuoka Üniversitelerinde verdiği Doğu Asya ekonomisi dersi notlarına dayanmaktadır. Ekonomi tarihi odaklı bir yaklaşımla kaleme alınan kitap ve temelde Doğu Asya ülkelerindeki sanayileşme süreç ve politikalarını heterodoks iktisat perspektifinden incelemektedir. Konunun teorik arka planını tartışan ve her ülkenin deneyimini farklı başlıklar altında inceleyen kitap altı bölümden oluşmaktadır.

2. Bölüm İncelemeleri

Birinci bölümde, sanayileşme stratejileri açısından teorik bir arka plan tartışması yapılmaktadır. Bu bölüm, “Doğu Asya Mucizesi” kavramını tartışırken ve bununla ilintili olarak sanayideki yapısal değişimin genel görünümünü verilerle desteklemektedir. Böylece, emek-yoğun sanayiden, sermaye-yoğun ve bilgi-yoğun sanayiye geçişin seçili ülkelerin sanayileşme sürecine etkileri ortaya konmaktadır. Bölüm, sanayileşme politikaları ve kalkınma ekonomisi arasında bağlantı kurarak, teknolojik gelişmelerin imalat ve hizmet sektörünü etkilemesi yoluyla ekonominin şekillenmesinde aktif etkisinin altını çizmektedir.

İkinci bölümde, Doğu Asya ülkelerinde uygulanan sanayi politikalarının yapımında hükümetlerin rolü, uygulamaları ve politikaları somut örneklerle ele alınmaktadır. Piyasa Başarısızlığı, Geç Kalkınmanın Avantajları, Büyük İtme, Bebek Sanayileri Teorisi, İthal İkamecilik, Dinamikleri Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi gibi yaklaşımlarla sanayileşme teorisi ve politikası arasındaki ilişkiye irdelenmektedir. Doğu Asya ekonomilerinde uygulanan örnekler verilerek “Kalkınmacı Devlet” kavramı bu yaklaşımlar ışığında tartışıl-

maktadır. Bu bölümde örneklerle desteklenen teorik tartışma, hükümetlerin piyasaya aktif müdahalesinin hızlı sanayileşme sürecindeki etkisini göstermektedir.

Üçüncü bölümde, kitapta «Yeni Sanayileşen Ekonomiler» olarak tanımlanan Kore, Tayvan ve Singapur'un sanayileşme süreçleri incelenmektedir. İktisat tarihi bakış açısıyla her üç ülkede de uygulanan politikaların alt başlıklar altında anlatıldığı bölümde, 30-40 yıllık bir süreçte orta gelir durumundan yüksek gelir seviyesine geçen bu ülkelerin hem politikalarını incelemek hem de karşılaştırmalı bir perspektiften görmek mümkündür. Buna göre, açıkça görülüyor ki bu üç ülkede de hükümetler tarafından bilinçli şekilde planlanan sanayi politikaları, ekonomi bürokratlarının belirleyici rolü, özellikle Kore ve Tayvan'daki otokratik yönetimlerin etkisi ve hükümetlerin özel firmalarla kurduğu ilişkiler kalkınma sürecinde etkili olmuştur.

Dördüncü bölümde yazar, geç kalkınma süreci yaşayan Güneydoğu Asya ülkelerinin sanayileşme ve kalkınma süreçlerine odaklanmıştır. Bu bağlamda Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Vietnam, Kamboçya, Laos ve Myanmar'ın kalkınma ve sanayi politikaları incelenmiş; her ülke kendi ekonomik tarihi bağlamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu bölümde altı çizilen en dikkat çekici birkaç husus ise şu şekildedir: Birincisi, bölgede yeni sanayileşen ekonomiler olarak tanımlanan her ülkenin gelir düzeyinin farklı olduğu gibi, geçirdikleri sanayileşme süreçleri bakımından da ciddi farklılıklar olduğu görülür. İkincisi, bütün ülkelerde Asya Finansal Krizi'nin etkilerinin görünürdür. Üçüncüsü, kolonyal geçmiş sebebiyle tahrip edilmiş tarım ekonomisinin önemli bir sorun teşkil etmesidir. Dördüncü husus ise, ekonomik kalkınma ve sanayileşme politikaları açısından ucuz işgücü piyasası sebebiyle dış yatırım için çekici birer destinasyon olan bölge ülkelerinin, sanayileşme açısından yüksek teknolojiye yönelik politikalar uygulama konusunda henüz başarılı olamamış olmalarıdır. Bunun yanında, ülkelerin potansiyellerinin altını çizmek gerektiği de unutulmamalıdır.

Kitabın hacimce ve içerik açısından en kapsamlı bölümü olan beşinci bölüm, Çin'de ekonomik kalkınma ve sanayileşme sürecine odaklanmaktadır. Tarihsel bir perspektiften Çin ekonomisinin genel çerçevesini 19. yüzyıldan başlayarak inceleyen bölümde, Mao dönemi sanayileşme politikaları ve 1978 sonrası ekonomik açılım süreci; uygulanan politikalar, bunların ekonomik sonuçları ve siyasi boyutlarıyla birlikte kapsamlı olarak değerlendirilmektedir. Meiji ve Qing karşılaştırması sunan bir değerlendirmeye başlayan bu bölümde, Japonya ve Çin arasındaki kurumsal ve ideolojik farklılaşmanın ekonomik yapılanma üzerindeki etkisi gösterilmektedir. 1912 sonrası Cumhuriyet döneminde ise süregelen ekonomik sorunların dönemin siyasi sorunlarıyla birleşmesi sebebiyle, sanayileşme politikaları ve sanayi yatırımlarında istenilen başarının yakalanamadığının da altı çizilmektedir. 1949 sonrası Mao yönetimi altında, ideolojik konumlanmanın da etkisiyle planlı ve kendine yeten bir ekonomik yapıya dönüşmesi planlanan ülkede sanayileşme, ağır sanayi üzerinden kurgulanmıştı. Buna rağmen emek ve sermayenin etkin kullanılmaması, arz-talep dengesizliği ve siyasi cephede ekonomiye dair yönetim hususundaki fikir farklılıkları sebebiyle Mao dönemi ekonomi politikaları sürdürülebilir olmamıştır. 1978 sonrasında Deng Xiaoping öncülüğünde başlatılan açılım süreci ile Çin ekonomisi,

sosyalizmden piyasa ekonomisine kademeli (Gradualism) geçiş sürecini zamana yayarak gerçekleştirmiştir. 2010 sonrası döneme kadar küresel ekonomiye entegrasyonunun da pozitif etkilerini yaşayan Çin ekonomisinde, ekonomik liberalleşme ve ideolojik temellerin dengeli biçimde yürütülmesine çalışılmış; çift yapıli bir ekonomik sistem üzerine kurulmuştur. 2012 sonrasında Xi Jinping yönetiminde revize edilen sanayi politikaları, teknoloji yoğun sanayilerde uzmanlaşmayı önceliklendirmiştir. Bu gelişmeler, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasında güç mücadelesini de körüklemiştir. Kısacası, Mao döneminde ağır sanayiye, Deng döneminde hafif sanayiye, Xi dönemindeyse teknoloji odaklı sanayiye öncelik veren sanayileşme politikalarıyla Çin bugünkü durumuna gelmiştir. Bunun yanında, yazarın da işaret ettiğı gibi, iç talebi önceleyen ekonomik büyüme politikalarının gelecekteki durumu ve Çin ekonomisinin hangi yönde ve nasıl ilerleyeceği tartışmaları, bu sorunların siyasi boyutlarıyla birlikte varlığını sürdürmektedir.

Kitabın son bölümü olan altıncı bölüm, Doğu Asya'da ekonomik entegrasyona odaklanmaktadır. Ekonomik entegrasyon teorisini açıklayarak başlayan bölümde, Doğu Asya'nın güncel ticaret hacmi üzerinden sunulan verilerle bölgenin küresel ölçekte dış ticaretteki payı ortaya konulmaktadır. Bu açıdan, öncelikle önemli bir oluşum olan ASEAN entegrasyon sürecinin yeri ve önemi tartışılmaktadır. Ek olarak, bölgenin ticaret, fiili ekonomik bütünleşme, küresel değer zincirleri ve dördüncü sanayi devrimi açısından incelendiğinde, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında kayda değer bir seviyede olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Bunun yanında, bölgede var olan *de jure* entegrasyon süreçleriyle ilgili bir dizi başarısızlığın da olduğunu altı çizilmektedir.

3. Sonuç

Bu kısa özetten de anlaşılacağı üzere, verilerle desteklenen teorik tartışmalarla zenginleştirilen kitabın literatüre üç önemli katkısının altı çizilmelidir. Öncelikle, kitap Doğu Asya'daki ekonomik kalkınmayı sadece ekonomik verilerle değil, aynı zamanda siyaset, tarih ve kültürel bağlamla birlikte bir "politik ekonomi" perspektifinden ele alarak derinlemesine bir analiz sunmaktadır. Bunu yaparken, politik ekonomi çerçevesi içindeki teorik ve kavramsal tartışmalar metinde, bölgeden vakalarla dengeli şekilde aktarılmıştır. Her ülkenin kendi içinde geçirdiğı süreç başarılı şekilde incelenmiş ve teorik altyapı ile desteklenmiştir. Bu durum hem okura her ülkenin sanayileşme süreci hakkında azami bilgi altyapısı kazandırırken, hem de okurun bütün ülkelerin bireysel süreçleri hakkında karşılaştırmalı bir çıkarım yapmasına olanak tanımaktadır. Böylece, kitap Kalkınmacı Devlet modelinin tek tipi olmadığını, her ülkenin kendi tarihsel, siyasi ve kurumsal koşullarına göre farklı araçlar seçtiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ayrıca, kitabın tarihsel bir yaklaşım sergilenmesi konu hakkında etraflica bilgi sahibi olmayan okurlar için oldukça yararlıdır. Zira, kitapta incelenen konu, özellikle Türkiye'de üzerine çok az kişinin çalıştığı ve Türkçe kaleme alınmış kaynak açısından ciddi kısıtı olan bir konudur. Fakat kitapta tercih edilen bu tarihsel bakış açısı, güncel konularında ele alınmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine yazar, konunun Dördüncü Sanayi Devrimi, tek-

nolojinin sanayileşme sürecine etkilileri, ABD-Çin sürtüşmesi gibi güncel boyutlarını da analize entegre etmektedir.

Son olarak kitabın en güçlü yönü sanayileşmenin politik ekonomik analiz için bir lens olarak kullanılmasıdır. Bu bakış açısı ile hükümetlerin aktif sanayi politikaları, kaynakları yönetme ve özel sektörle bu yönde kurmuş oldukları ilişkilerin ekonomik kalkınma sürecindeki etkilerinin görünür olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, hükümet politikalarının nasıl emek-yoğun → sermaye-yoğun → bilgi-yoğun sanayilere doğru başarıyla yönlendirdiği tartışmasını da yapmaya zemin hazırlamaktadır.

Fakat, kitabın sanayileşme politikalarına yaptığı vurgu, aynı zamanda kitabın en zayıf yönünün de teşkil etmektedir. Zira kitabın odağına sanayileşmeyi alması, tarım ve hizmet sektörünün (sağlık, eğitim, finans, bilişim, vb.) kalkınma sürecindeki etkisinin detaylı şekilde tartışmaya açılmamasına sebep olmaktadır. Bu odaklanma sebebiyle, sanayileşmenin erken dönemlerindeki tarım sektörünün finansman kaynağı olarak oynadığı rolün ve bu süreçte insan sermayesinin etkisine dair tartışmalar görece daha yüzeysel kalmıştır.

Ek olarak, kitap kalkınma politikalarının mikro düzeydeki araçları (sanayi politikası, teknoloji transferi, sektörel geçişler) ve bunların heterodoks iktisat teorileriyle ilişkisini ortaya koymaktadır. Fakat bunu yaparken, Uluslararası Politik Ekonomi bakış açısını analizlere dahil etmemektedir. Ekonomik kalkınmayı makro jeopolitik güç dengeleri ve uluslararası sistem içindeki evrimsel dinamiklerle açıklayan daha geniş, sistemik bir IPE analizi sunmamaktadır. Bu sebeple, kitapta bölgenin uluslararası finansal mimari ve uluslararası ticari ilişkiler içindeki yeri ve bunların kalkınma süreçlerindeki etkisi ve tüm bunların siyasi boyutu detaylandırılarak tartışılmamıştır.

Son olarak, kitapta Japonya'nın sanayileşme ve kalkınma süreci ayrı bir bölüm altında detaylıca anlatılmamış olması kitabın bütünlüğü için önemli bir sorun olarak görülebilir. Zira, Japonya, Kore, Tayvan ve diğer "Doğu Asya Kaplanları" için bir model teşkil eder. Bu nedenle, Japonya'nın hikayesinin kapsam dışında tutulması, kitabın tezini destekleyen "Kalkıncı Devlet" modelinin kökenini ve en erken örneğinin tartışmaya entegre edilmesine engel olmaktadır. Yine de yazarın bu kitapta spesifik olarak Yeni Sanayileşen Ekonomilere odaklanması ve daha önce Japonya deneyimi hakkında yazdığı daha detaylı ve geniş kapsamlı kitapların olması, kitapta Japonya için ayrı bir bölüm olmamasına haklı bir gerekçe olarak kabul edilebilir.

Bahsedilebilecek bu az sayıdaki olumsuz eleştiriyi bir tarafa bırakırsak, kitap, Doğu Asya'nın ekonomik yükselişini merak eden, kalkınma iktisadı alanında derinleşmek isteyen okuyucular için analitik ve kuramsal açıdan doyurucu, politik ekonomiye önemli katkı sunan temel bir başvuru kaynağıdır. Kullandığı akıcı dil ve analitik yapıyla kitap, ekonomi teorisi hakkında temel bilgiye sahip lisans öğrencilerinden, lisansüstü öğrencilere ve Doğu Asya ekonomisiyle ilgilenenler için de referans olabilecek niteliktedir. Özellikle, Doğu Asya konusunda Türkçe kaleme alınmış kaynakların azlığı göz önüne alındığında, Doğu Asya'nın ekonomi ve siyaset alanında giderek daha çok merak edilen bir bölge olduğu şu dönemde, bu kitap bölgenin karmaşık kalkınma sürecinin derinlemesine inceleyen değerli bir başvuru kaynağı olarak büyük bir boşluğu doldurmaktadır.